

ЎЗБЕКИСТОНДА КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ ХУСУСИДА

PhD, доц. Азимова Феруза Пайзиевна

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институти

ORCID: 0009-0007-8007-7276

Аннотация. Ушбу мақола бугунги кунда мамлакатимизда ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни жадал ривожлантиришга қаратилган мақсадли дастурлар изчил амалга оширилганлиги ва мамлакат иқтисодиёти ўсиш суръатларини жадаллаштиришда олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар орқали аҳоли эҳтиёжларини қондириш, уларнинг даромадларини ошириш масалаларини ҳал этиш, ёшларнинг ижтимоий фаоллигини оширишга қаратилган.

Калит сўзлар: кичик бизнес, хусусий тадбиркорлик, экспорт, рақобат, тўқимачилик, тикув-трикотаж, инвестиция, иқтисодий ислохотлар.

О ПЕРСПЕКТИВАХ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ

PhD, доц. Азимова Феруза Пайзиевна

Ташкентский институт текстильной и легкой промышленности

Аннотация. В данной статье показано, что сегодня в нашей стране последовательно реализуются целевые программы, направленные на дальнейшее улучшение деловой среды, опережающее развитие малого бизнеса и частного предпринимательства, а за счет проводимых социально-экономических реформ ускорение роста экономики страны. экономики, для удовлетворения потребностей населения, решения вопросов повышения его доходов, повышения социальной активности молодежи, направленной на повышение.

Ключевые слова: малый бизнес, частное предпринимательство, экспорт, конкуренция, текстиль, швейное и вязание, инвестиции, экономические реформы.

ABOUT THE PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN UZBEKISTAN

PhD, assoc. prof. Azimova Feruza Payzievna

Tashkent Textile and Light Industry Institute

Abstract. This article shows that today in our country targeted programs aimed at further improving the business environment, rapid development of small business and private entrepreneurship have been consistently implemented, and through the socio-economic reforms that are being carried out to accelerate the growth of the country's economy, to meet the needs of the population, to solve the issues of increasing their incomes, to increase the social activity of young people. aimed at increasing.

Key words: small business, private entrepreneurship, export, competition, textiles, sewing and knitting, investment, economic reforms.

Кириш.

Бугунги кунда мамлакатимизда ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни жадал ривожлантиришга қаратилган мақсадли дастурлар изчил амалга оширилиб келинмоқда. Ушбу мақсадли давлат дастурларининг самараси бугунги кунда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг улуши 53,9 фоизга етганлигида ўз аксини топади. Ушбу кўрсаткич 2000 йилда 31,0 фоизни 2020 йилда эса 52,5 фоизни ташкил этганлиги айтиб ўтиш мақсадга мувофиқ.

Республикаимизда ҳозирги вақтда тўқимачилик саноатини янада ривожлантиришга жиддий эътибор қаратилиб, сифат менежменти тизимини жорий этиш, бошқаришда инновацион усулларни қўллаш борасида кенг қўламдаги амалий ишлар қилинмоқда. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида "...иқтисодиёт тармоқларини трансформация қилиш ва тадбиркорликни жадал ривожлантириш, инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини сўзсиз таъминлаш ҳамда фаол фуқаролик жамиятини шакллантиришга қаратилган ислохотлар" устувор йўналиш сифатида белгиланди (Фармон, 2022).

Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида мамлакатимизда тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатини ривожлантириш, соҳа корхоналарининг инвестиция ва экспорт фаолиятини қўллаб-қувватлаш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилиши натижасида республикада ишлаб чиқарилаётган пахта толаси тўлиқ ва ип калаванинг 45 фоизи қайта ишланмоқда. Шунингдек соҳанинг экспорт салоҳияти 3,2 миллиард доллардан ошди (Фармон, 2023).

Кичик бизнесни ривожлантириш жамият таркибида ўрта қатламнинг улушини ортиши, шу билан бирга мамлакатдаги иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий барқарорликни таъминлашнинг муҳим омили ҳисобланади. Кичик бизнес АҚШ, Германия, Хитой, Франция, Япония, Италия каби ривожланган мамлакатларда иқтисодиётни барқарорлаштиришда катта аҳамият касб этади. «Халқаро кичик бизнес Кенгаши (ICSB) маълумотларига кўра, кичик бизнес субъектлари барча корхоналарнинг 90% дан ортигини, иш билан банд бўлганларнинг 60-70% ни, ялпи ички маҳсулотнинг 50% ни ташкил этади» (MSME Day, 2019). Ушбу корхоналар дунёнинг ривожланган мамлакатлари иқтисодиётининг асосини ташкил этади, иқтисодий ривожланишни рағбатлантиришда аёллар ва ёш тадбиркорлар ҳамда кам таъминланган аҳоли гуруҳларини ишга жойлаштиришда муҳим роль ўйнайди.

Адабиётлар шарҳи.

Тадқиқотлар натижаси кўрсатадики, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик кўрсаткичлари бўйича иқтисодчи олимлар томонидан турлича ёндашувлар шакллантирилган.

Dr. Jay Dewhurst (2017) "Бизнесга кириш ва бизнесни режалаштириш" номли адабиётидаги фикрига кўра, тадбиркор ўзгартиришлар агенти, тадбиркорлик янги усулларни излаб топиш жараёни ва кўп ҳолларда янги корхона яратувчилар ҳисобланади, деб ўз фикрларини билдирган. "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журнали. № 2, март-апрель, 2017 йил.

Собиржонова, Бойматова (2017) Хусусий ва кичик бизнес менежменти ўқув қўлланмасида Тадбиркор- тўла ёки қисман моддий маблағга эга бўлган ғайратли инсон бўлиб, у ушбу ресурсни ўз ишини (бизнесин) ташкил қилиш учун ишга солади, деб ўз фикрини билдирган.

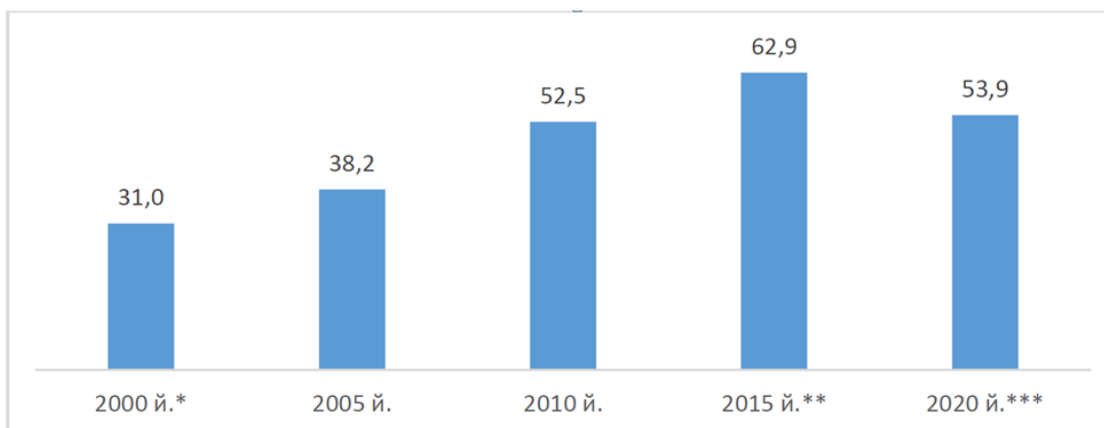
Оқюлов, Камалов, Ибрагимов (2013) Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари номли ўқув қўлланмасида Тадбиркорлик субъектларини уларнинг фаолият соҳаси ва уларда банд бўлганларнинг сонига қараб белгилашдир, деб фикр билдирганлар.

Тадқиқот методологияси.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасини ривожлантиришда олимлар ва соҳа вакиллари билан суҳбат, уларнинг ёзма ва оғзаки фикр-мулоҳазаларини таҳлил қилиш, эксперт баҳолаш, жараёнларни кузатиш, иқтисодий ҳодиса ва жараёнларга тизимли ёндашув, муаллиф тажрибалари билан қиёсий таҳлил ўтказиш орқали тегишли йўналишларда хулоса, таклиф ва тавсиялар берилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши бўйича қайд этилган кўрсаткичлар аксарият бозор иқтисодиёти ривожланган мамлакатлар кўрсаткичларидан юқори ҳисобланади. Жумладан, ушбу кўрсаткич Италияда 60,0 фоизни, Японияда 55,0 фоизни, Германияда 54,0 фоизни, Буюк Британияда 53,0 фоизни ташкил этади. МДҲ мамлакатлари гуруҳидан Қозоғистонда 25,6 фоиз, Россия Федерациясида эса 20,0 фоизга тенг (1-расм). Бунда турли мамлакатларда кичик бизнес соҳасига тегишли ўрнатилган меъёрлар турлича эканлигини ҳам инобатга олиш лозим.

Изоҳ: * - кичик ва ўрта бизнес

** - 2015-2018 йиллар учун маълумотлар аниқлик киритилган (қайта баҳолаб чиқилган) маълумотларни ҳисобга олган ҳолда келтирилган

*** - дастлабки маълумотлар

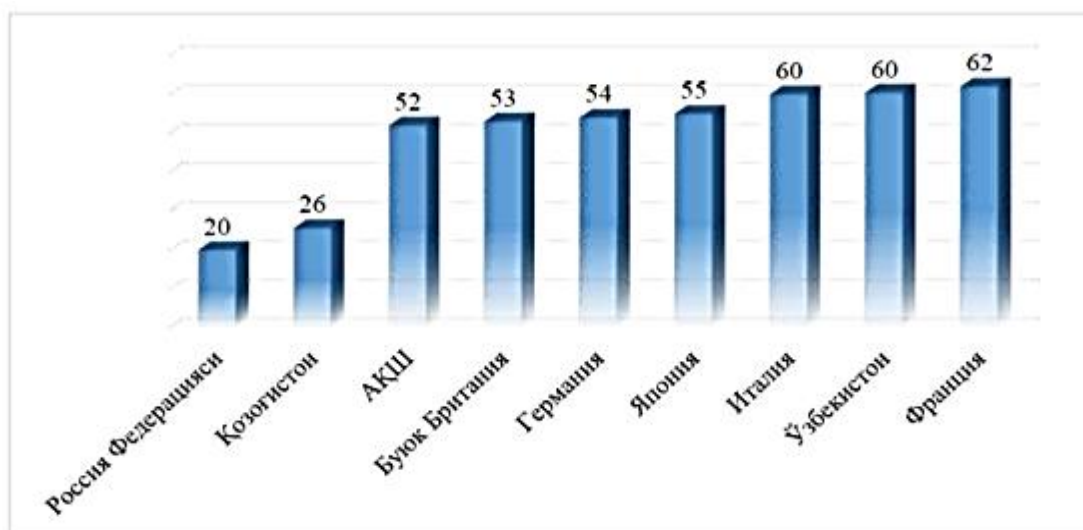
1-расм. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши (жамига нисбатан фоизда)¹²⁹

Масалан, АҚШда савдо соҳасида ҳодимлар сони 100 кишигача бўлган иқтисодий субъектлар кичик бизнес вакиллари ҳисобланади, жумладан, ишлаб чиқариш ва нефтни қайта ишлаб саноатида бўлса ҳодимларининг сони 1 500 тагача, электроника маҳсулотларини ишлаб чиқариш соҳасида эса ҳодимлар сони 1 000 тагача бўлган иқтисодий субъектлар кичик бизнес вакиллари ҳисобланади (Kersten, Harms, Liket and Maas, 2011).

Мамлакат иқтисодиёти ўсиш суръатларини жадаллаштиришда олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар орқали аҳоли эҳтиёжларини қондириш, уларнинг даромадларини ошириш масалаларини ҳал этиш, фаровон яшашини таъминлаш, бандлик, соғлом рақобат муҳитини яратиш, бозордаги талаб ва таклифга самарали таъсир кўрсатиш, аёллар ва ёшларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш мақсадида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик корхоналарини ривожлантириш устувор йўналишлардан кичик бизнесни ривожлантиришдаги институционал ўзгаришларни илмий таҳлил этган ҳолда устувор йўналишларини аниқлаш каби илмий-назарий

¹²⁹ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

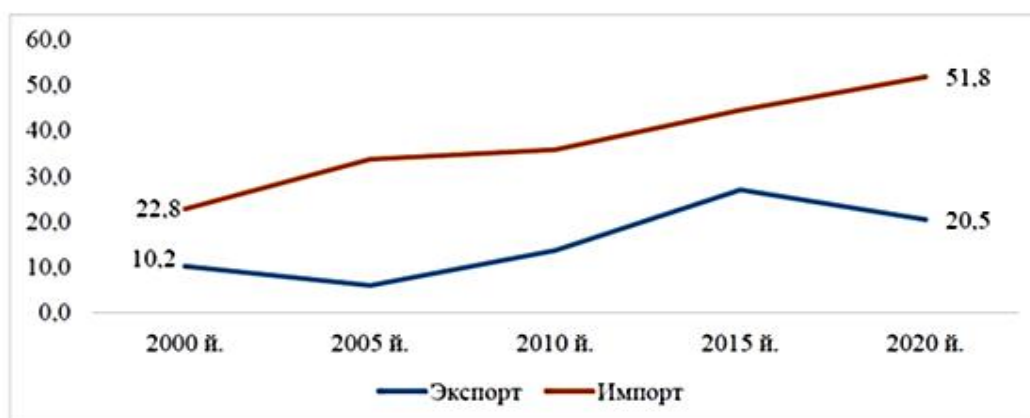
муаммолар, монополияга қарши курашиш сиёсати, каби илмий-амалий муаммоларни ҳал қилиш ва амалий татбиқ этишга ҳақиқий зарурат туғилмоқда.

2-расм. Айрим мамлакатлар ЯИМда кичик бизнеснинг улуши, жамига нисбатан фоизда¹³⁰

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ташқи иқтисодий фаолиятдаги улуши (жамига нисбатан фоизда) Мамлакатимизда қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш, тадбиркорлик субъектларига берилаётган эркинликлар тизимини кенгайтириш ва уларнинг мамлакат ташқи иқтисодий фаолиятидаги тутган ўрнини мустаҳкамлашга қаратилган дастурлар ҳам амалга оширилиб келинмоқда.

Хусусан, Ўзбекистон экспортида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг улуши 2000 йилда 10,2 фоизни ташкил этган бўлса, 2020 йилга келиб ушбу кўрсаткич 20,5 фоизга етди. Таҳлил этилаётган даврда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг импортдаги улуши 22,8 фоиздан 51,8 фоизга етди (3-расмга қаранг).

3-расм. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ташқи иқтисодий фаолиятдаги улуши (жамига нисбатан фоизда)¹³¹

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, ушбу соҳа вакилларининг мамлакатимиз ташқи иқтисодий фаолиятидаги тутган роли ортиб бормоқда. Жумладан, ташқи бозордан импорт қилинаётган маҳсулотларнинг катта ҳажмдаги улуши ушбу соҳа вакиллари

¹³⁰ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

¹³¹ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

хиссасига амалга оширилмоқда. Шу ўринда айтиб ўтиш керакки, мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни инновацион ривожлантириш йўлига ўтказиш орқали унинг мамлакат экспорти ҳажмидаги улушини ҳам кескин даражада ошириш имконияти мавжуд.

2020 йилда бошланган коронавирус пандемияси давриди ҳам мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш, уларнинг давлат томонидан аниқ ва манзилли қўллаб-қувватлашга қаратилган дастурлар изчил давом эттирилди. Хусусан, жорий йилнинг ўзида республика бўйича жами 70 251 та янги кичик корхона ва микрофирмалар ташкил этилди. Жумладан, ҳудудлар кесимида энг кўп янги ташкил этилган кичик корхона ва микрофирмалар Тошкент шаҳрида бўлиб, уларнинг сони 10 786 тани ёки жамига нисбатан 15,4 фоизни ташкил этди. Ушбу кўрсаткич Самарқанд вилоятида 6 558 та ёки 9,3 фоизга, Сурхондарё вилоятида эса 6 395 та ёки 9,1 фоизга тенг бўлди.

Иқтисодий фаолият турлари бўйича таҳлил қилинадиган бўлса, жорий йилда ташкил этилган кичик корхона ва микрофирмаларнинг 37,0 фоизи савдо, 20,7 фоизи саноат, 16,9 фоизи қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалигида, 6,7 фоизи эса қурилиш соҳалари хиссасига тўғри келди.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотларига кўра, 2022 йилда оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга қаратилган давлатнинг фаол ижтимоий дастурлари доирасида умумий қиймати 6,1 трлн. сўмга тенг бўлган жами 214 мингдан ортиқ бизнес лойиҳаларга тижорат банклари томонидан кредит маблағлари ажратилган. Ажратилган кредит маблағларининг 41 фоизи (2 трлн. 479 млрд. сўм) юридик шахслар ва яқка тартибдаги тадбиркорлик субъектларига (ЯТТ), 59 фоиз улуши эса (3 трлн. 599 млрд. сўм) ўз ўзини банд қилувчи жисмоний шахсларга ажратилган. Таҳлиллар кўрсатишича, коронавирус пандемияси шароитида ажратилган кредит маблағларининг 78 фоизи (4,8 трлн. сўм) давлатнинг “Ҳар бир оила – тадбиркор” фаол ижтимоий ҳимоя дастури доирасида амалга оширилган. Мазкур маблағларнинг 1,6 трлн. сўмдан ортиқроқ қисми мамлакатда хотин қизлар тадбиркорлигини ривожлантиришга, 1,8 трлн. сўмдан ортиқ қисми эса ёшлар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлашга йўналтирилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев томонидан амалга оширилган мақсадли ислохотлар натижасида, сўнгги йилларда мамлакатимизда ишбилармонлик муҳитини тубдан яхшиланди.

Хусусан - 2017 йил 1 январдан бошлаб тадбиркорлик субъектлари фаолиятини режадан ташқари текширишларнинг барча турлари, шунингдек қарши текширишлар, шу жумладан жиноий ишларда, тадбиркорларнинг қонуний ҳуқуқлари ва манфаатларини чеклаш бекор қилинди;

- 2018 йил январь ойидан бошлаб коронавирус пандемияси инқирози туфайли 2020 йилда узайтирилган тадбиркорлик субъектларининг молиявий-хўжалик фаолиятини текширишга икки йиллик мораторий эълон қилинди;

- 2018 йил 1 июндан бошлаб тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги 6 турдаги лицензиялар ва рухсатномалар бекор қилинди, шу жумладан 17 та 38 та лицензия ва рухсатномаларни бирлаштириб, 15 та лицензия ва 10 та рухсатномани бериш муддати қисқартирилди;

- янги рўйхатдан ўтган яқка тартибдаги тадбиркорлар ва оилавий тадбиркорларга юридик шахс ташкил қилмасдан микрокредитлар ажратиш механизми соддалаштирилди;

- тадбиркорлик субъектларига молиявий ёрдам кўрсатадиган Тадбиркорликни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси ташкил этилди;

- тадбиркорлик субъектларига нисбатан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқидан маҳрум қилиш шаклида жиноий жазони қўллаш тақиқланди.

2021 йилда мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни қўллаб қувватлашга қаратилган ислохотларнинг устувор йўналишлари қабул қилинди

- кичик бизнес субъектлари учун мезонларни аниқ белгилаш, корхоналарни тегишли бизнес тоифаси бўйича гуруҳлашга қараб имтиёзлар бериш;

- корхоналарнинг ҳажми, бизнес-стартап ва технологик инновацияларидан қатъий назар хусусий сектор корхоналари ўртасидаги ҳамкорликни ривожлантириш;

- хусусий мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган суд тизимини ислох қилиш.

Хулоса ва таклифлар.

Юқорида келтирилган маълумотлар таҳлили шуни кўрсатадики, кейинги йилларда мамлакатимизда кичик бизнесни ривожлантиришда уларнинг имкониятларидан тўлиқ фойдаланиш, кичик корхонларга инновацияларни жорий этишни рағбатлантиришга қаратилган янги тизимнинг ишлаб чиқиши мақсадга мувофиқ. Бу борада мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш орқали макроиқтисодий барқарорликка эришиш учун замин яратади.

Бугунги кунда мамлакатимизда ҳам экспортга алоҳида эътибор қаратилиб, давлат томонидан имтиёзлар яратилган бўлсада соҳада муаммолар ва ечимини кутаётган масалалар мавжуд.

Экспорт операцияларини молиявий қўллаб-қувватлаш тизими фаолиятини кўрадиган бўлсак, экспорт шартномаларини суғурта қилиш тизими мавжуд эмаслиги экспорт операцияларининг рискни оширмақда ва тадбиркорлар кўп ҳолларда ишончсизлик туфайли маҳсулотини ички бозорга сотиш билан кифояланмоқда.

Мамлакатда экспортга оид маълумотларни олиш имконияти Ўзбекистон тадбиркорларига яратилмаганлиги, ҳудудларда тадбиркорларни экспортга йўналтирувчи ва уларга яқиндан амалий кўмак берувчи уюшмалар, марказлар ташкил этилмаганлиги юзага келадиган муаммолар ва масалаларни тезлик билан ҳал этиш имкониятларини камайтирмоқда ҳамда рисклар юқориликча қолмоқда.

Ташқи иқтисодий фаолият бўйича мутахассислар етишмаслиги экспортчи корхоналарни янги бозорларга кириб боришларига қийинчилик туғдирмоқда.

Адабиётлар / Литература/ Reference:

Dr. Jay A. Dewhurst (2017) "Бизнесга кириш ва бизнесни режаслаштириш" номли мақола. "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журнали. № 2, март-апрель.

Kersten R, Harms S, Liket K and Maas K. (2011) *Small Firms Large Impact? A Systematic Review of the SME Finance Literature. World Development* 97 p. 330-348.

MSME Day (2019). <http://www.intracen.org/MSME-day/2019/> 69 *Yosh Tadqiqotchi Jurnal* Vol. 1 No. 6 (2022) ISSN: 2181-3132 scientific journal impact factor 4.7

Оқюлов О., Камалов О.А, Ибрагимов Б.А. (2013) *Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари* номли ўқув қўлланма. –Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, -5-6.

Собиржонова Д., Бойматова У. (2017) *Хусусий ва кичик бизнес менежменти. Ўқув қўлланма.*-Т.: «Иқтисод-Молия».

Фармон (2022) *Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси»* ПФ-60-сонли Фармони. // www.lex.uz.

Фармон (2023) *Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони 2023 йил. 10 январь № ПФ-2.*